

"Savodga tayyorgarlik" mashg'ulotlarida yozishga o'rgatish ishlari

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Sirtqi bo'lim, Maktabgacha va boshlang'ich yo'nalishlarida masofaviy ta'lim kafedrası o'qituvchisi
Eshbekova Gulbahor

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida savodga tayyorgarlik mashg'ulotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarga yozishni o'rgatish jarayonida fikrlar berilgan bo'lib, tarbiyachi pedagoglar va ota-onalarga maslahatlar, hamda yozishga o'rgatishda qoidalarga amal qilish vazifalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: savodga o'rgatish, maktabgacha ta'lim, kesma harflar, yozish, bola, usullar, qo'l mushaklari, bilim, ko'nikma, malaka.

KIRISH

Bolani maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olishga tayyorlash uchun unga ona tilining barcha boyluklarini egallab olish uchun tegishli shart-sharoitlarni yaratish zarur. Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagoglari bolalarni og'zaki va yozma til bilan doimiy ravishda tanishtirish, oldingi bilim va til tajribasiga tayanish orqali savodxonlikni rivojlantiradilar. Rasmlar, o'yin va bosma so'z og'zaki til bilan uyg'unlashib, bolangizga maktabgacha o'qish va yozish asosidagi ramziy tasvirni tushunishga yordam beradi. Savodxonlikni har kunning bir qismiga aylantirish juda foydalidir. Shuningdek, bolalar xavfsiz tajriba va o'z dunyosini kashf qilish imkonini beruvchi bevosita tajribalarni qo'llash kerak.

-Har bir bola o'ziga xos vaqt oraliq'ida til ko'nikmalarini o'rganadi va rivojlantiradi, ammo barcha yosh bolalarga quyidagilar kerak:

-Rivojlanayotgan ko'nikmalarni rivojlantirish va amaliyotda qo'llash imkoniyatlari;

-Rag'batlantirish va harakat uchun maqto'v;

-Doimiy o'rganish oilaviy qadriyat ekanligini tushunish;

-Ota-onalar va boshqa g'amxo'rlik qiluvchilar uning rivojlanishiga mos keladigan o'quv faoliyatini rejalashtirishga yordam berishi;

-O'qish va amaliy mashg'ulotlar uchun maxsus joy.

Yosh bolalarning yozuvchi sifatida rivojlanishiga yordam berish uchun tarbiyachilar odatdagi yozish rivojlanishini tushunishlari va bu bilimlardan bolalar nimani bilishlarini va keyin nimani o'rganishga tayyorligini aniqlash uchun foydalanishlari kerak. Xususan, har bir bolaning yozuvi pedagoglarga bolaning bosma va tovush haqida bilishi uchun oyna beradi. Rivojlanishning dastlabki

bosqichida bolalarning rasmlari ularning yozuvlari bo'lib, bolalar yozishni so'rashganda, ular o'rtasida farq qilmaydi. Keyin bolalar o'zlarining chizmalaridan tashqari "yozishni" ifodalovchi alohida belgilar qo'yishni boshlaydilar, bu asosiy rivojlanish hodisasi bo'lib, bu bolalar yozuvning funktsionalligini illyustratsiyadan alohida tushuna boshlaganliklarini ko'rsatadi. Ushbu dastlabki belgilar ko'pincha yo'nalishsiz yozuvlardir. Keyinchalik bu chizmalar bolalar o'z muhitida ko'radigan yozma matnning xususiyatlarini o'zlashtira boshlaydi, gorizontal holatga keladi va sahifada chapdan o'ngga siljiydi. Chizmalar oxir-oqibat alohida, aniq belgilarga aylanadi. U o'z ismini va uning nomidagi taxminan uchta harfni taniydi, lekin u hali bu harflar bilan bog'liq tovushlarni o'rganishni boshlamagan va ularni hali o'z yozuviga kiritmagan. Yozishni rivojlantirish uchun uchta muhim maqsad mavjud. U rasmlar va matn o'rtasidagi farqni ishlab chiqishi, yozish paytida alohida birliklardan foydalanishni boshlashi va birinchi harfdan tashqari o'z nomini ifodalashni rivojlantirishi kerak. Bolalar gapiradigan so'zlarni yozish imkoniyatini boshlang. Qo'lni yozuvga tayyorlovchi mashqlar o'tkazish. Partada to'g'ri o'tirish, daftarni to'g'ri qo'yish, chiziqlarni chamalash, yozayotganda ruchkadan to'g'ri foydalanish, hoshiyaga rioya qilishni nazorat qilish lozim. Yozuv daftari yoki alifbe asosida o'zbek alifbosidagi barcha bosh va kichik harflarni yozish shuningdek, harflarni so'zda bir-biriga bog'lab yoza olish; bosma matnni yozma matnga aylantirib yozishni mashqlar orqali shakllantirish tarbiyachi pedagog tomonidan amalga oshirilishi zarur. Bolalarning fonetik hushyorligini ya'ni tovushni qanchalik ilg'ashini sinash lozim. Alifbegacha bo'lgan tayyorlov davrida bolalar o'quv ishlari bilan mashg'ul bo'ladigan yangi faoliyat turiga o'tishadi. Barqaror diqqat, kuchli iroda talab qilinadigan bu aqliy mehnat bolalarning yangi sharoitga ko'nikishida ancha qiyinchilik tug'diradi. Uni yengillashtirish uchun mashg'ulotni aqliy mehnat bilan jismoniy mashqlar galma-gal o'tkaziladigan va «o'n daqiqa» ish turini almashtirib turiladigan yo'sinda tashkil etish zarur.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mashhur pedagoglardan biri Y.A. Komenskiy shunday degan edi: «Faylasuflar insonni mikrokosm (kichik olam) deyishadi. Hamma narsani bilish inson tabiatiga juda xosdir. Agar yetti yoshli boladan falsafaga oid hamma narsalar oqilona so'ralsa, bola hamma savollarga javob berishi mumkin, chunki aql-idrok

barcha narsani qamrab olishga qodir»³⁸. Alifbegacha bo'lgan davrda bolalar yozuviga tayyorlaydigan mashqlarni bajaradilar. Avvalo bolalarni yozuv mashqni bajarish vaqtida partada tug'ri va erkin o'tirishga, ruchkani to'g'ri ushlashga, daftarni parta ustiga normadagi qiyalikda qo'yishga o'rgatish zarur. Buning uchun «Yozganda to'g'ri o'tir» nomli rasmdan foydalaniladi. "Ish daftari"ga yozishdan oldin tarbiyachi bolalarni shu daftar chiziqlari bilan tanishtiradi va unga harflarni to'g'ri yozishga, harflar oralig'ini to'g'ri chamalashga o'rgatadi. Savod o'rgatishning dastlabki davridagi 6-7 yoshli bolaning yosh xususiyatni uning diqqatini hisobga olgan holda tashkil etiladi. Bu davrda bolalar uzoq vaqt bir xil zerikarli ish bilan shug'ullana olmaydilar. Shu bilan birga, har bir bosqichida o'tkaziladigan mashg'ulotlar rejasi va maqsadga bo'ysindirilgan bo'lishi lozim.

Tayyorgarlik davri yozuv darslarida bola egallashi lozim bo'lgan tushinsha va ko'nikmalar quyidagilardan iborat. Yozuv daftari bilan bola oralig'ida muayyan masofani saqlash; yozuv quollaridan to'g'ri foydalanish; parta ustida daftarni to'g'ri qo'yish; yozayotganda gavdani to'g'ri tutish va tirsaklarni to'g'ri xarakat qildirish; yozuv elementlarini to'g'ri idrok etish (qayerdan boshlash, qayerga to'xtash, o'ngga, chapga burilish, yoza boshlash va x.k) Alifbegacha (tayyorgarlik) davrida yuqoridagi tushincha va ko'nikmalarning shakllantirilishi mashg'ulotni yanada samarali olib borish uchun imkoniyat yaratadi. Unli va undosh tovushlar, ularning talaffuziga xos farqlanish haqida ma'lumot berish. Harf va tovush munosabatiga oid tushinchalar bilan tarbiyalanuvchini tanishtirish. Kesma harf va bo'g'inlar asosida so'z hosil qilish, tuzilgan so'zlarni to'g'ri o'qish. Yozish jarayonida amal qilinishi lozim bo'lgan gigiena qoidalariga rioya qilishga o'rgatish lozimdir. Jumayeva Habiba G'aforovnaning "Savod"³⁹ o'rgatishga tayyorgarlik bosqichida o'qish va yozuvga o'rgatish maqolasida shunday deyilgan; maktab stolida chap qo'l bola chap tomonda joy olishi kerak, keyin uning tirsaklari o'ng qo'lining tirsagiga tegmaydi. Yozuvga o'rgatishning bu tartibida genetik tamoyil buziladi, ya'ni oson harfni yozishdan asta-sekin qiyin harfni yozishga o'tiladi.

Tayyorlov guruhida nutq, o'qish va savodga tayyorlash yo'nalishining savodga o'rgatish bo'limining 2- bosqichi - asosiy davrida kesma harflar bilan ishlash ishlar olib boriladi. Didaktik o'yinlar orqali bolalarga kesma harflardan 1-2 bo'g'inli so'zlar tuzdiriladi. Tuzilgan bo'g'inlardan yoki bo'g'inli kartochkalardagi kesma harflarni doskada, qumda va havoda yozishga o'rgatib boriladi.

³⁸ Q.Husanboyeva, M.Hazratqulov, Sh.Jamoldinova. "Boshlang'ich sinflarda adabiyot o'qitish metodikasi" Toshkent. "Innovatsiya-Ziyo"- 2020

³⁹ Jumayeva Habiba G'aforovna, ning Savod o'rgatishga tayyorgarlik

XULOSA

Yozishga o'rgatish jarayonida bajariladigan mustaqil ishlarga turli predmetlar shaklini chizish, bir xil oraliqni mo'ljallab nuqtalar qo'yish, to'g'ri yotiq chiziqlar chizish, ayrim harflar elementlarini yozish, rasmga qarab savollarga javob berishga tayyorlanish, rasmga qarab gap tuzish kabi mashqlarni kiritish mumkin.

Yozuvga o'rgatishning bu tartibida genetik tamoyil buziladi, ya'ni oson harfni yozishdan asta-sekin qiyin harfni yozishga o'tiladi. Yozuvga o'rgatish, birinchi navbatda, grafik malaka hosil qilishdir. Har bir malaka ham ta'lim berish, ko'nikmasini shakllantirish va shu asosda qator mashqlarni bajarish natijasida hosil qilinadi. Savodga tayyorlash bo'yicha o'tkaziladigan mashg'ulotlarda savodga o'rgatish ikki davrga ajratiladi.

1-tayyorgarlik davri

2-asosiy davr (Savodga tayyorlash)

- Savodga o'rgatishning tayyorgarlik davri vazifalari sentyabr, oktyabr oylarida rejalashtiriladi. Bu davrda quyidagi ishlar olib boriladi:
- Tovushlarni to'g'ri talaffuz etish va so'zning tovush tarkibi haqidagi tasavvurlarini aniqlash va shakllantirish
- Unli va undosh tovushlar haqida tushuncha berish.
- Jarangli va jarangsiz tovushlarni ajratishga o'rgatish asosida fonematik idrokni va tasavvurni rivojlantirish
- Oddiy tahlil va sintez qilish ko'nikmalarini rivojlantirish: